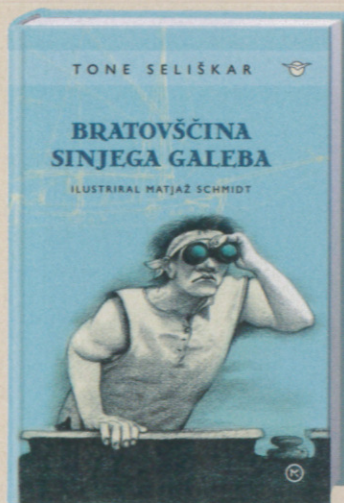

Na krilih Sinjega galeba v svet knjig

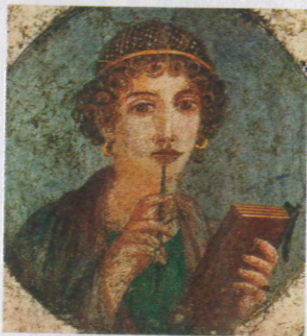
Ali si si kdaj želel (in poskusil) spati z nogami na blazini in glavo pod odejo kot Pika Nogavička? Pa s Tonjo dirkati po zasneženih hribih? Leteti z Malim princem? Si že plula po morju z Bratovščino Sinjega galeba? Odkrival skrivnost templjarskega zaklada? Plezala v steno Zlatega zoba in šel v mesto s prismuknjeno teto Magdo? Poznaš te junake in pustolovščine? Če ja, so v tvoje roke prišle knjige iz zbirke Sinji galeb. Ta že celih 70 let prinaša najboljše, kar za mlade bralce nastaja pri nas in v tujini!

Vsaka knjiga je svet zase, z vsako knjigo se odpraviš na potovanje – v domišljajske svetove, preteklost, prihodnost. Branje je pustolovščina, kamor te popeljejo pesnice, pesniki, pisateljice in pisatelji, ki znajo z besedami pričarati junake in junakinje, s katerimi dihamo, čutimo in sodelujemo v najrazličnejših dogodivščinah. V knjigah se skrivata tudi znanje in modrost vseh ljudi: zaradi njih vemo, kako so nekoč, ko nas še ni bilo, razmišljali in živeli ljudje. V nastanek knjige je vpletenih veliko ljudi, a preden se posvetiva temu, si pogledjva, kako je do knjige sploh prišlo ...

Tako se je vse začelo

Da bi knjige lahko jemali v roke in brali, se je moralo zgoditi veliko reči in preteči ogromno časa. Za začetek je bilo treba izumiti pisavo. Izumili so jo Sumerci pred približno 5000 leti. Živeli so ob rekah Evfrat in Tigris, tam, kjer je danes Irak. Prve zapise so s priostrenimi paličicami vrezovali v glino. Glinene plošče niso bile najbolj praktična podlaga za pisanje. Egipčani so malo za Sumerce iznašli boljšo podlago: papirus. Stebla rastline papirus so narezali na trakove in jih prepletli med seboj. Površino so zgladili, več takih listov zlepili skupaj in nastali so zvitki. Zapisovanje na papirusove zvitke se je nato razširilo še drugod po svetu in se uporabljalo vse do pred okoli 2000 leti.

Ljudje so pisali tudi na zvezane lesene plošče, kar je bilo podobno današnji knjigi. Povoščene tablice so bile površina za pisanje – zapisovalec je lahko nanje kaj napisal, po potrebi pa tudi zbrisal.

Predhodnik današnje knjige

Predhodnika današnje knjige so poimenovali kodeks. Naredili so ga tako, da so liste prepognili in jih na pregibu zvezali ter zaščitili s platnicami. Listi so bili na roko popisani z obeh strani.

Največji kodeks na svetu je visok 92 cm. Prijelo se ga je ime Hudičeva biblija, saj je v njem nenavaden portret hudiča. Nastal je na območju današnje Češke, hranijo pa ga v Nacionalni knjižnici Švedske.

Pergament

Liste iz papirusa je sčasoma zamenjal pergament. Ta je bil izdelan iz živalskih kož ter zelo trpežen in obstojen. V nasprotju s papirusom se je nanj lahko pisalo obojestransko, hkrati pa se je isti pergament lahko uporabilo večkrat. Pergament se je obdržal vse do iznajdbe tiska v 15. stoletju, ko se je v veliki meri uporabljal že papir. Prvi zapisovalci so bili učeni možje, saj je v tistih časih le malokdo znal brati in pisati. Dolge dneve, tedne, mesece in leta so porabili za to, da so z gosjimi peresi, ki so jih pomakali v tuš, popisali pergamentne papirje. Zapise so okrasili še s slikami in drugimi okraski.

Prepisovalci

Prer je bilo razmnoževanje s tiskom, kot ga poznamo danes, včasih nemogoče, so imeli zelo pomembno vlogo pri širjenju knjig prepisovalci. To so bili menihi, ki so živeli v samostanih. Delali so v posebnih sobah, ki so jim rekli skriptoriji. Menihi so pri svojem delu tako kot prvi zapisovalci najpogosteje uporabljali prirezana gosja peresa in različna črnila. Glavne sestavine črnila so bile: rastava šiška z dodatkom železovega sulfata, trnje in krogode črnega trna ter saje.

Dragocenost

Knjig zaradi zamudne priprave in dragocenega načina izdelave na začetku ni bilo prav veliko. Tudi možnosti, da bi jih dobili v roke navadni ljudje, ni bilo skoraj nobene, pa tudi brati niso znali. Rokopisi so bili shranjeni v samostanih in po domovih zelo bogatih ljudi, pozneje pa tudi na univerzah in v redkih javnih knjižnicah. Da dragocenih knjig ne bi kdo ukradel, so bile pogosto priklenjene.

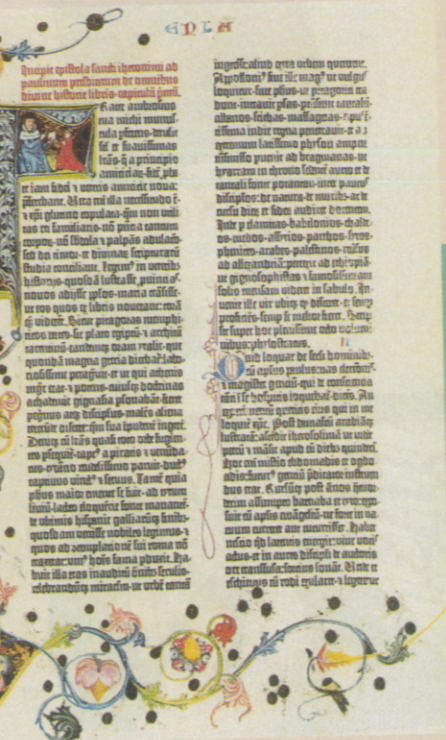
Papir! Čudovita iznajdba ...

Knjig, kot jih poznamo danes, ne bi bilo, če ne bi imeli papirja. Prvi so ga izdelali Kitajci pred okoli 2100 leti iz namočenih rastlinskih vlaken, pozneje pa so ga začeli izdelovati iz drevesne skorje, odpadnega bombaža in svile ter starih ribiških mrež. Počasi so tehniko izdelave papirja izpopolnili in papir se je razširil po svetu, v Evropo je prišel šele v 11. stoletju. Ker je bil mnogo cenejši kot pergament, so se knjige pocenile. Za večji krog ljudi so zares dostopne postale šele z iznajdbo tiska.

Začetki tiska

Začetki tiska segajo več kot 2200 let nazaj. Tisk na blago so poznali na Kitajskem, Japonskem in v Koreji. Prva tiskana besedila na papir so vsaj 500 let poznejša. Besedilo so najprej vklesali v kamen ali lesene plošče, premazali so jih z barvo in naredili odtis. Nemec Johannes Gutenberg je okoli leta 1455 prvi natisnil 150 izvodov *Bibleje* na papir naenkrat! Danes se to ne zdi nič posebnega, saj moderni tiskarski stroji hkrati natisnejo na tisoče izvodov, za tiste čase pa je bil to skoraj čudež. Prvo knjigo v slovenskem jeziku in prvo slovensko tiskano knjigo sploh, *Katekizem*, je napisal Primož Trubar leta 1550. *Katekizmu* je sledil še *Abecednik*, ki je bil namenjen za učenje branja. Obe knjigi sta bili natisnjeni v nemškem mestu Schwäbisch Hall.

Knjige in branje danes

Od začetkov tiska do danes je izšlo na milijone knjig v vseh mogočih jezikih in pisavah – v Sloveniji povprečno izide okoli 5000 knjig na leto. A spremenili so se načini branja. Beremo tudi z računalniških zaslonov, telefonov in bralnikov, ki so zasnovani posebej za branje knjig.

Prvi elektronski bralnik je bil narejen leta 2004 in nekaj časa je prevladovalo prepričanje, da bo elektronska knjiga postala bolj razširjena kot tiskana. Novejše raziskave pa kažejo, da je branje e-knjig sicer precej razširjeno, a ljudje še vedno najraje berejo s papirja. No, to

pa ni edini način, kako »brati knjige«. Vse bolj razširjeno je tudi poslušanje – zvočnice, kot jim pravimo, postajajo vse bolj priljubljene, njihovi poslušalci in poslušalke pa še posebej radi posegajo po kriminalkah in ljubezenskih zgodbah.

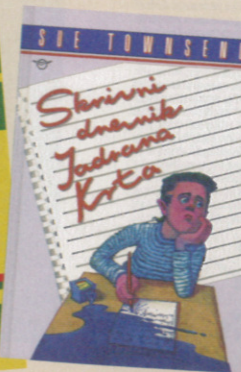
Prve knjige za otroke pri nas ...

... še niso bile slikanice, pravljice in napete pustolovke. Namenjene so bile predvsem temu, da se otroci naučijo brati in pisati – Primož Trubar je denimo že v drugi izdaji Katekizma dodal poglavje, namenjeno otrokom. Za začetnico otroške literature velja pesniška zbirka Otona Župančiča iz leta 1900 *Pisanice*. Pred tem so zgodbe in pesmi, namenjene mlajšim bralcem, izhajale v različnih revijah.

Sinji galeb – najstarejši, a še vedno zelo mlad

Po 2. svetovni vojni je leta 1945 nastala založba Mladinska knjiga. Ob nastanku se je založba zavezala, da bo izdajala kakovostne knjige za otroke in mladino. Leta 1952 je bila ustanovljena prva knjižna zbirka, namenjena mladim bralcem od 10. leta naprej – v tistem času je knjig za bralce te starosti namreč zelo primanjkovalo. Že od vsega začetka so bile knjige iz zbirke, ki bo naslednje leto praznovala 70. rojstni dan, prepoznavne po logotipu

– galebu, ki razpira svoja krila pred soncem. Logotip je grafični element, znak ki označuje neki produkt (ali podjetje). Lahko je slikovni, besedni ali kombinacija obojega. Pomembno je, da uporabnik takoj ve, kakšen izdelek lahko pričakuje – tako kot pri znaku za zbirko, ki je svoje ime dobila po priljubljeni knjigi *Bratovščina Sinjega galeba* pisatelja Toneta Seliškarja, ki jo zagotovo vsi prav dobro poznate. Ta knjiga je v knjižni obliki prvič izšla

leta 1936, potem pa bila ponatisnjena in nosi številko 2 v novonastali zbirki Sinji galeb. Pravzaprav je *Bratovščina* prava slovenska knjižna uspešnica – doslej je bilo natisnjenih več kot 160.000 izvodov. Ustanovitelj zbirke in njen prvi urednik je bil dolga desetletja pesnik Ivan Minatti. Vanjo je uvrščal

priljubljene in dobre knjige tujih avtorjev in avtoric, k pisanju pa spodbujal tudi domače pisatelje in pisateljice. Zagotovo poznaš najmanj 10 knjig iz bogate zgodovine te zbirke, doslej jih je izšlo že 350! Mnoge od knjig se še danes ponatiskujejo in v njih uživajo številne generacije bralcev in bralk – zagotovo so jih brali tudi tvoji starši in stari starši.

Ivan Minatti

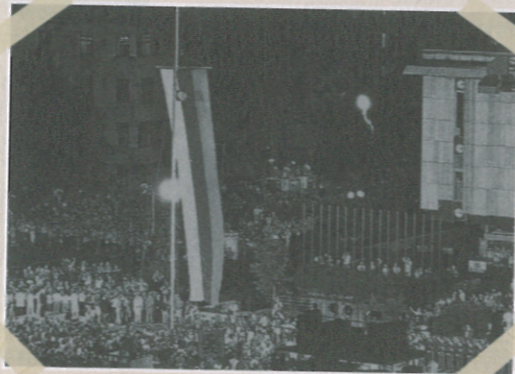
To je ena najbolj znanih pesmi Ivana Minattija. Jo poznaš?

Nekoga moraš imeti rad

Nekoga moraš imeti rad,
 pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen,
 nekomu moraš nasloniti roko na ramo,
 da se, lačna, nasiti bližine,
 nekomu moraš, moraš,
 to je kot kruh, kot požirek vode,
 moraš dati svoje bele oblake,
 svoje drzne ptice sanj,
 svoje plašne ptice nemoči
 – nekje vendar mora biti zanje
 gnezdo miru in nežnosti –,
 nekoga moraš imeti rad,
 pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen
 ker drevesa in trave vedo za samoto
 – kajti koraki vselej odidejo dalje,
 pa čeprav se za hip ustavijo –,
 ker reka ve za žalost
 – če se le nagne nad svojo globino –,
 ker kamen pozna bolečino
 – koliko težkih nog
 je že šlo čez njegovo nemo srce –,
 nekoga moraš imeti rad,
 nekoga moraš imeti rad, z nekom moraš v korak,
 v isto sled –
 o trave, reka, kamen, drevo,
 molčeči spremljevalci samotnežev in čudakov,
 dobra, velika bitja, ki sprežovore samo,
 kadar umolknejo ljudje.

30 let naše samostojne države in ...

dveh knjig iz zbirke Sinji galeb! V pomembnem letu za Slovenijo sta izšla romana tudi med slovenskimi bralci in bralkami zelo priljubljenih avtorjev – knjiga nemškega pisatelja Michaela Endeja *Čarobni napoj* in *Resnične izpovedi Jadrana Alberta Krta*, Margarete Hilde Roberts in Susan Lilian Townsend angleške pisateljice Sue Townsend. Prvi je napeta in zabavna fantazijska pustolovščina z zavaljenim mačkom Markom in starim krokarjem Jakom v glavnih vlogah, druga pa že tretji del za umret smešne zgodbe z najstnikom Jadranom Krtom v središču, ki ga pestijo vse mogoče mladostniške težave. Čeprav sta stari že 30 let, se nista čisto nič postarali – prepričana sem, da vam bosta všeč tako kot vašim vrstnikom, ki so 25. junija 1991 postali državljani Republike Slovenije. Na tisti dan je namreč slovenska skupščina dotedanje Socialistične federativne republike Jugoslavije sprejela ustavni zakon za uresničitev Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter Deklaracijo o neodvisnosti. Dan pozneje je Slovenija razglasila samostojnost in neodvisnost. Slovesnost je potekala na Trgu republike v Ljubljani, takratni predsednik Milan Kučan je govor sklenil z besedami: »Nocoj so dovoljene sanje. Jutri je nov dan.« 25. junija, ki se ga šolarji najbolj veselijo zaradi začetka počitnic, obeležujemo državni praznik, dan državnosti.

... novo obdobje

Če je bilo pred osamosvojitvijo Slovenije založb, ki so redno izdajale knjige za otroke in mladino, manj kot deset, se je to v zadnjih 30 letih zelo zelo spremenilo. Danes je pri nas čez 50 založb, ki bolj ali manj redno izdajajo mladinsko literaturo – nekatere sicer izginejo, a se vedno znova pojavljajo nove. Knjig pa ne izdajajo samo založbe. Danes lahko knjigo pravzaprav izda vsak, ki si to želi in ima sredstva za to – v tem primeru rečemo, da knjiga

izide v samozaložbi. Ni pa se spremenilo samo število založb, povečalo se je tudi število izdanih naslovov, hkrati pa so se zmanjšale naklade, to je število natisnjenih izvodov ene knjige. Povprečna naklada knjig iz zbirke Sinji galeb je bila v začetkih okoli 10000, konec 80. let 8000, danes pa 900.

Kaj sploh počnejo založbe?

Založba je podjetje, ki se ukvarja z izdajanjem knjig, revij in učbenikov (ali glasbe). S tem je povezana cela vrsta poklicev. Da lahko izide dobra knjiga, morajo pri njenem nastanku sodelovati:

- **urednik**, ki izbira besedila za objavo, obenem pa poskrbi, da dobi objavi namenjeno besedilo in gradivo ustrezno obliko, razporeditev, bdi tudi nad celotnim projektom (knjigo) in vsemi sodelavci, ki sodelujejo pri pripravi knjige na tisk,
- **lektor**, ki jezikovno pregleduje besedila,
- **korektor**, ki po tem, ko je besedilo oblikovano, odpravlja spregledane jezikovne napake in napake v postavitvi besedila,
- **likovni urednik**, ki glede na posamezno knjigo izbere avtorja ilustracij, fotografij ali drugega likovnega gradiva ter sodeluje z ilustratorji,
- **likovno-tehnični urednik** (ali oblikovalec), ki besedilo računalniško pripravi za tisk.

o načinih uporabe oziroma objave avtorskega dela. Nato založba knjigo pripravi za tisk in jo odda v tiskarno. Ko so izvodi natisnjeni, knjiga izide, založba pa poskrbi za distribucijo knjig na prodajna mesta (v knjigarne, trgovine) in po drugih prodajnih poteh, da knjiga pride do kupcev. O njenem izidu mora založba obvestiti širšo javnost, zato je pomemben del njenega udejstvovanja promocija.

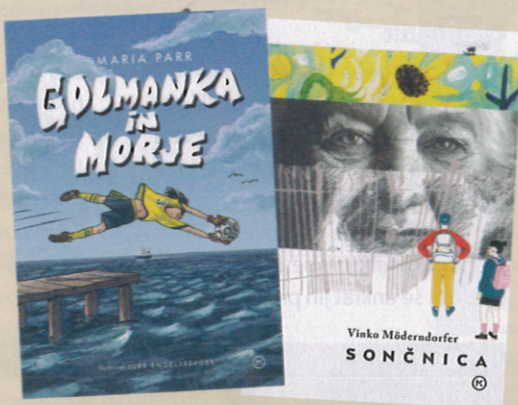
Avtorske pravice ureja poseben zakon in ščiti vsa avtorska dela. Vsakdo, ne samo založba, pa mora avtorska dela spoštovati ter z njimi ravnati pošteno. Fotografija, ki jo najdeš na internetu, je avtorsko delo nekoga, najmanj, kar moraš storiti, če jo hočeš uporabiti, na primer v domači nalogi, je, da avtorja podpišeš. Podobno je z besedili – če iz knjige ali z interneta vzameš del besedila, moraš avtorja podpisati in označiti, kaj je njegovo besedilo.

Slovenski knjižni sejem je vsakoletni dogodek, na katerem se predstavljajo slovenski knjižni založniki. Odvija se že od leta 1993 v ljubljanskem Cankarjevem domu, leta 2020 pa se je zaradi covida prvič preselil na splet.

Zdaj pa zares: kako nastane knjiga?

Letos boste veselošolci in veselošolke brali eno knjigo iz zbirke Sinji galeb in eno iz zbirke Odisej, ki je namenjena mladostnikom. Knjiga *Golmanka in morje* je prevedena iz norveščine, *Sončnico* pa je napisal slovenski pisatelj. Pri nastanku prevedene in izvirne knjige je nekaj razlik, a pri obeh sodeluje kup ljudi in postoriti je treba veliko reči. Pa pogledjmo, kaj vse je treba opraviti, preden gre knjiga v tiskarno.

1. korak

Golmanko in morje je napisala izjemno priljubljena in v številne jezike prevedena norveška pisateljica Maria Parr. Pred tem romanom sta v slovenščini izšli že dve njeni knjigi – *Tonja iz Hudega brega* in *Vafljevi srčki*. *Golmanka* je nadaljevanje *Vafljevih srčkov*. Po tej knjigi je bila posneta tudi nadaljevanka, ki smo jo lahko gledali na naši nacionalni televiziji. Urednica – to sem kar jaz, avtorica te Vesele šole – sem za Mario Parr izvedela na enem od knjižnih sejmov v tujini, o njeni knjigi *Tonja iz Hudega brega* sem brala v tujih revijah, opazila sem same odlične ocene na različnih spletnih mestih. Priskrbela sem si jo v hipu zaljubila v

avtoričino pisanje. Očitno pa ne samo jaz, saj je Tonja priljubljena tudi med drugimi slovenskimi bralci. Dvakrat smo jo že ponatisnili, avtorico pa povabili na obisk v Slovenijo. Kmalu smo izdali še *Vafljeve srčke*, in ko sem izvedela, da je napisala še *Golmanko*, sem jo nemudoma z navdušenjem prebrala in jo uvrstila v zbirko Sinji galeb. Ko je besedilo enkrat izbrano, se k sodelovanju povabi prevajalca ali prevajalko. Iz norveščine ni prav veliko prevajalcev, zagotovo pa je eden

Maria Parr pri podpisovanju knjig ob obisku v Sloveniji.

najboljših Darko Čuden. Iz izvirnika je v slovenščino prevajal vse knjige Marie Parr, tudi *Golmanko in morje*.

2. korak

Ko prevajalec delo konča, prevod prebereta urednik ali urednica in lektor ali lektorica. Urednik predlaga slogovne popravke, lektor pa popravlja slovnične napake in tudi slog. Besedilo je zdaj pripravljeno.

Če je knjiga namenjena otrokom, se lahko urednik odloči, da bo ilustrirana. Takrat se z likovnim urednikom posvetuje, kdo bi bil najprimernejši za to delo

– v tem primeru odločitev ni bila težka, saj je prejšnji dve knjigi Marie Parr v slovenščini ilustriral Jure Engelsberger, ki je velik oboževalec pisateljice. Ilustrator se skupaj z likovnim urednikom odloči, katere prizore bo ilustriral in pripravi skice, ki jih likovni urednik pregleda. Ko konča svoje delo, slike prinese na uredništvo. Za to knjigo je nastalo več kot 130 ilustracij.

3. korak

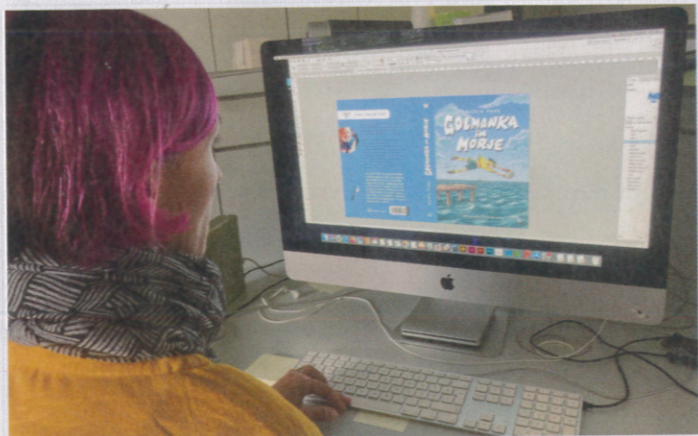
Slike je zdaj treba spraviti v računalnik. Ko so shranjene v primerni obliki, se začne oblikovanje. Oblikovalka Petra je združila besedilo in ilustracije in oblikovala knjigo.

Ko so strani knjige oblikovane, jih pregledata urednik besedila in likovni urednik, še enkrat jih prebere prevajalec,

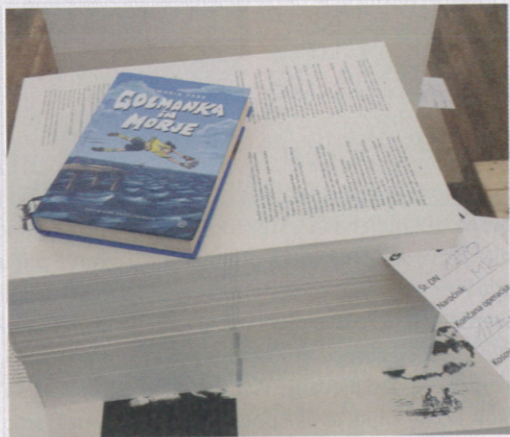
ena kopija natisnjenih strani knjige pa gre h korektorju, ki polovi še zadnje napake. Urednik vse popravke združi, oblikovalec jih vnese in znova natisne celo knjigo, ki jo urednik nato ponovno pregleda.

Ko ni nobene napake več, oblikovalec knjigo pripravi za tisk. V elektronski obliki jo pošlje v tiskarno. Vmes

nastaja naslovnica knjige – v tem primeru jo je pripravil ilustrator, ki je ilustriral notranjost knjige. Preden v tiskarno poženejo tiskarske stroje, na uredništvo pošljejo elektronski odtis knjige. Oblikovalec in urednik še zadnjič pogledata, ali se je izmuznila še kakšna napaka in tiskanje se lahko začne.

Oblikovalka Petra pri postavljanju naslovnice

To so natisnjene pole Golmanke, ki jih morajo v tiskarni še razrezati in zvezati v knjigo.

Sončnica

Knjige slovenskih avtorjev nastajajo malo drugače. Razlika je ta, da je pri prevedenih knjigah bistveno delo z besedilom opravil urednik tuje založbe, ki je sodeloval z avtorjem, avtorico, pri izvornih knjigah je to delo treba še opraviti.

Sončnico je napisal priljubljeni pisatelj, pesnik in režiser Vinko Möderndorfer. Zagotovo poznaš vsaj katerega od njegovih mladinskih romanov – *Kot v filmu*, *Kit na plaži* ali *Ime mi je Andrej*. Ko avtor ali avtorica napiše nov roman, pošlje rokopis na uredništvo. Rokopis seveda ni napisan na roko, danes vsi avtorji uporabljajo računalnike, se je pa ohranil izraz, ki pomeni, da besedilo še ni

bilo objavljeno. Urednik rokopis prebere, pri prvem branju je pozoren predvsem na to, ali je zgodba prepričljiva po vsebini, strukturi in slogu pisanja, in na to, kako so zasnovani liki iz zgodbe, kako so vpeti v dogajanje, ali je v zgodbi česa preveč ali česa premalo. Prvi popravki, ki jih predlaga avtorju ali avtorici, so povezani s tem. Če je potrebno, urednik besedilo v branje pošlje še kakšnemu strokovnjaku ali strokovnjakinji, za področje, ki se ga roman dotika. Ta besedilo pregleda in predlaga dopolnitve, spremembe. Ko avtor popravi besedilo, pride drugo branje. Po navadi so zdaj na vrsti slogovni popravki, piljenje drobnih

pomanjkljivosti besedila. Pri manj izkušenih avtorjih je takih uredniških branj in piljenja lahko kar veliko, tudi več kot petkrat, pri izkušenih pisateljih in pisateljicah pa je besedilo navadno že po tretjem uredniškem branju pripravljeno na 2. in 3. korak, ki je enak kot pri prevedenih knjigah. Roman *Sončnica* ni ilustriran, saj je namenjen mladostnikom in je v tem primeru odpadel del, ki je povezan z ilustratorjem, naslovnico je pripravila oblikovalka, ki je poleg likovno-tehničnega urednika poskrbela za končno podobo knjige.

Vsaka nova knjiga = velik praznik!

Za vse, ki sodelujemo v procesu nastajanja knjige, je njen izid vesel, radosten dogodek in vsi nestrno pričakujemo prve odzive bralk in

bralcev. Trdno verjamemo, da nas branje in knjige bogatijo, zavedamo pa se tudi, da ob vseh drugih medijih in obveznostih včasih morda zmanjka

časa za to, zato ti za konec želim, da te sreča prava knjiga ob pravem trenutku in te zapelje v svoj svet!